

Tradisjonelle vurderinger av livdyr

Anders Isak Oskal

Dirigenter og seminar deltakere.

Jeg vil bruke et par minutter av den tildelte tiden som jeg har fått, til å snakke om andre ting enn det som er temaet i denne sesjonen. Mitt navn er Anders Isak Oskal, og jeg driver med rein i Vest-Finnmark reinbeiteområde. Jeg er nylig blitt oppnevnt som delegat fra Norge til NOR. Videre er jeg formann i Kautokeino Flyttsamslag som er et av lokallagene i NRL. Vår oppgave er først og fremst å ivareta interessene til reindriftssamene fra Vest-Finnmark reinbeiteområde og ta opp saker som er aktuelle for vårt område.

Jeg vil nevne at i morgen avholder lokallaget fagdag der temaet er: Styring av reintall - muligheter og begrensninger. På tirsdag og onsdag har vi årsmøte i lokallaget der hovedsakene i år vil være, Reindrifftsavtalen, Samerettsutvalgets innstilling og Ny distriktsinndeling. Jeg er ganske sikker på at når vi har behandlet de nevnte sakene, så vil mange reineiere stille seg det spørsmålet om hvilke rettigheter har reineiere å eie rein og drive med rein.

I løpet av den korte tiden jeg har fungert som formann for Kautokeino Flyttsamslag, så er det de siste ukenes hendelser i reindriftspolitikken som jeg er blitt mest forundret over. I begynnelsen av mars inngikk Staten v/Landbruksdepartementet og NRL reindrifftsavtale for neste driftsår, der staten bl.a. innrømmer at de interne rettsforholdene blant reineiere er usikre. En uke etter fremmer Reindrifftsforvaltningen i Alta, som er et underliggende forvaltningsorgan i staten, forslag for Reindrifftsstyret om å pålegge områdestyrene å fastsette øvre reintall pr. driftsenhet. Man skulle tro at rettsforholdene var avklart i løpet av den ene uka.

På seminaret som Reindrifftsens forskningsråd holdt her i Kautokeino sist høst, så hadde jeg foredrag med nesten samme tema. Jeg ser at flere av deltakerne som er her i dag, også deltok på det seminaret. Jeg kan forsikre dere at min eller vår tradisjonelle vurdering av livdyr ikke er endret siden den gang.

Som sagt, så skal jeg holde foredrag om hva vi reineiere legger vekt på ved tradisjonell vurdering av livdyr. Dette er en vurdering som jeg ikke tror noen kan gi et konkret svar på, fordi det er så mange sider som virker inn på vurderingen av dyret.

Jeg skal i mitt foredrag prøve å holde meg til de deler som påvirker en reineiers vurdering av hvilke egenskaper som er viktige hos livdyr, og derigjennom gi svar på spørsmålet.

Men jeg begynner med hvordan og hva en reineier betrakter og ser når vedkommende vurderer en rein. Det kan deles i to eller tre hoveddeler, som er *avstamning*, *adferd* og *utseende*.

Reinens særegenskap:

Avstamning:

Reinens adferd:

Utseende:

<u>Hvordan:</u>	<u>Plassering i flokken:</u>	<u>Hår:</u>	<u>Størrelse:</u>	<u>Gevir:</u>
Tam	Fremst	Farge	Liten	Utforming
Sky	Bakerst	Kvalitet	Mellomstor	Kvalitet
Ustyrlig	Midten	Klær/	Stor	(eks.)
Ledende	På sidene	Stasklær	Praktfull	
Vidtfarende		(eksempler)	Mager/	
Lettledet			Slank	
Solitær/holder for seg selv			(eksempler)	
Opphold i distriktet				
Om den følger spesielt:				
- bjøllerein				
- mora				
(eksempler)				

Jeg har ikke skilt mellom okse- og simlerein i denne oversikten. Å kjenne rein gjennom avstamning er en kunnskap som er en viktig kompetanse hos en reineier. Ved å gjenkjenne rein gjennom avstamning kan en reineier vurdere hvilket adferd og/eller utseende de ulike simlers etterkommere vil få. På samme måte kan en reineier vite gjennom dyrets adferd og/eller utseende hvilken simle dyret er etterkommer av. Men i de fleste tilfeller vurderer en reineier en rein i forhold til dyrets adferd og/eller utseende når man skal velge ut livdyr. Derfor er disse to sider også hovedelementer i vurderingen. Det som er forskjellen mellom disse to elementene, er at ved vurdering av dyrets adferd utformer man reinflokken sin slik man vil den skal være (oppføre) på beiteområdene. Ved vurdering etter utseende utformer man flokken sin slik at man lettere skal kunne kommunisere med sine byfeller og flokken. Vanligvis levner en reineier igjen lettkjennelige rein når man vurderer etter utseende. Det må jeg forklare litt nærmere med et eksempel:

Du er i sommerbeitedistriktet og samler rein, og du finner en liten reinflokk. Du kommer ikke så nært flokken at du ser reinenes øremerker, men du merker deg en rein som er lett å kjenne igjen ut fra utseende. Når dere da samles med hovedflokken, så betrakter du den, også for å se om den lille flokken er i hovedflokken. Hvis du ikke ser den lettkjennelige reinen i hovedflokken, så vet du at den lille flokken ikke er i hovedflokken. Det kan også være slik at din byfelle, ut fra dine forklaringer, vet at den lettkjennelige reinen er hans rein, og han har kanskje observert den spesielle reinen i hovedflokken før du begynte å betrakte flokken. Derfor er reinens utseende viktig ved kommunikasjon med dine byfeller og flokken. Både reinens lettkjennelighet og reineiernes gjenkjenning gjennom dyrets adferd og utseende er viktige elementer når reineiere snakker om arbeidet sitt ute ved flokken.

Jeg har delt i to kolonner de eksempler som jeg har satt under reinens adferd. Den første ordkolonnen beskriver først og fremst hvordan reinen er med hensyn til dyrets adferd. Den andre ordkolonnen beskriver hvor reinen plasserer seg i flokken.

Vurdering etter utseende har jeg delt i tre hoveddeler som er hår, størrelse og gevir. Her har jeg ikke tatt med elementer som mennesket gjør med dyret, som f.eks. merketilhørende saker, kastrater, osv.

Både reinens adferd og utseende er viktige elementer i en reineiers vurdering når man skal ta ut slakterein eller slakter nisterein. Det er viktig for driften hvilket livdyr man levner igjen slik at man lettest skal klare å holde flokken samlet og arbeide med den. Blant annet fordi du skal kunne savne rein, kommunisere med flokken og byfeller og flokken skal totalt sett fungere på den måten som er riktig og best for din drift.

Derfor kan en si at en reineier utformer sin flokk med hvert eneste livdyr. Så er det da også slik at det blant reindriftssamer finnes vurderinger av ulike flokker, for eksempel kan man si slik:

- Čáppa eallu ("pen flokk") = gode rein og rett flokkstruktur
- skárba eallu ("tynn flokk") = lite eller nesten ikke okserein i flokken
- lojes eallu ("tam flokk") = reinen er tam eller flokken trenger lite gjeting og er beitevillig
- skirče eallu ("sky flokk") = reinen er sky og spres lett
- mannis eallu ("vandreivillig flokk") = reinen har lett for å gå bl.a under flytting.

I forhold til disse eksemplene påvirker reineieren med sin driftsform, og med sin egen vurdering av hva som er viktig hos rein, ved uttak av slaktedy.

En flokk kan også beskrives ved at det i flokken er en hoveddel, og at denne delen først og fremst utgjøres av rein i flokkens bakre del og av tamme simler i flokkens midtre del, i tillegg til okserein (bjøllerein). I fremste del av flokken og på kantene er det først og fremst lederein, rein som er typisk kantroin, vidtfarende rein og rein som er ustyrilig. Men det må ikke forstås slik at denne delen av flokken er uten betydning. Disse rein er veldig viktige under flytting, fordi de allikevel er de fremste til å lede flokken. Men det som en reineier bør være oppmerksom på, er at de rein som skal danne hoveddelen i en flokk, alltid bør være i flertall. Fordi det er mot denne delen av flokken reineieren styrer kantene under gjeting, og det er også denne delen som bestemmer hvor tam flokken er.

Reindriftsavtalens krav til slakteuttak har i stor grad virket til at det nå er mye "dårlige flokker" (skárba eallu) som igjen medfører at rein som skal danne hoveddelen i flokkene er blitt mindre i prosent enn det som er mest hensiktsmessig for driften. Formålet med slaktekravet er å ha høy produktivitet pr. rein. Dette har ført til at mange reineiere har måttet endre sin flokkstruktur for å oppnå slaktekravene, uten å kunne ta hensyn til hva slags innvirkning dette vil ha på flokkens adferd og hvordan dette vil påvirke driften og bruk av beiteområdene.

Jeg tror også, og er redd for, at forholdene nå blant de fleste reindriftssamer er at deres vurdering av slakterein gjøres på grunnlag av utseende bl.a. fordi de fleste distrikter foretar slakting før brunst, og derved får ikke reineieren mulighet til å bli kjent med de ulike dyrenes adferd. En annen grunn til dette kan være at kunnskapen med å kjenne rein gjennom avstamning, ikke er så god lenger, i alle fall ikke blant yngre reineiere. Resultatet kan da også bli at de livdyr som man levner igjen, ikke har den adferd som er viktig for driften når vurderingen av livdyr skjer først og fremst etter utseende. Dette kan igjen medføre at det da blir veldig tungt å jobbe med flokken og derved også mye dyrere økonomisk.

Jeg er ikke språkforsker eller språkekspert, men jeg tror at jeg ganske sikkert kan påstå at de ord som vi har og bruker på samisk ved vurdering av en rein, forteller veldig mye om det som vi anser som viktig, og at det i denne viktigheten er en klar sammenheng med behovene for driften.

En reiner levner igjen dyr som er viktige for driften. Som vi vet, er behovene forskjellige for de ulike siidaer i og med at de har ulike beiteområder som (f. eks. sommer-, høst-, vinterbeiter og kalvingsland,) varierer mye fra siida til siida. I tillegg har avstanden mellom de ulike sesongbeitene og terrenget på flytteveitraseen o.l. mye å si for den vurderingen.

Min konklusjon er at det er viktigheten for det praktiske arbeidet med rein (driftens behov) som en reiner legger vekt på ved tradisjonell vurdering av livdyr. Videre at det er beiteområdenes kvalitet som påvirker vår vurdering av hvilken egenskaper er viktige hos rein.

Takk for oppmerksomheten!

Vedlegg:

Samiske betegnelser på reinegenskaper:

Bohcco iešvuohta:

Nálli:

Dábit:

Hápmi:

<u>Makkár:</u>	<u>Gokko</u>	<u>Guolga:</u>	<u>Stuorrodát:</u>	<u>Čoarvvit:</u>
Lodji	ealus:	Ivdni	Unni	Čoarvedahkku
Árgi	Njunuš	Kvalitehta	Gaskageardán	Kvalitehta
Hilbat	Maŋuš	Gárvvut/	Stuoris	
Oaivugas	Guovddaš	Čiŋat	Ebmos	
Manni	Ravddat		Čoaleheabmi/	
Čuovvui			Spanut	
Aktoealit				
Orohat orohagas				
Čuovvoda go earenoámažit:				
- biellobohcco				
- eatni				